

Комарівська Надія Олегівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри початкової освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

Колеснік Катерина Анатоліївна,
доктор філософії,
доцент кафедри дошкільної освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

УПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ МЕТОДИЧНИХ ПРИЙОМІВ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ АНАЛІЗУ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ НА УРОКАХ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ

Анотація. У статті розкрито особливості впровадження системи методичних прийомів формування морального виховання молодших школярів у процесі аналізу літературних творів на уроках позакласного читання. Звернено увагу на проблему моральне виховання як основу формування особистості. З'ясовано, що на уроках позакласного читання розширюється життєвий досвід дітей та усвідомлюються ними цінності та норми поведінки. Авторами статті зацентровано на тому, що у процесі роботи над твором можна використовувати прийоми спостереження над текстом, переказ, складання планів, створення ілюстрацій тощо.

Ключові слова: моральне виховання, позакласне читання, літературні твори, молодші школярі,

В умовах сьогодення зростає роль гуманістичного виховання підростаючого покоління. Вимоги до всебічного розвитку особистості стають актуальними через виклики прогресивного суспільства, що підкреслює перевагу матеріальних цінностей над духовними та зміщення істинних життєвих орієнтирів. Основними якостями, якими повинна володіти така

особистість, є доброта, щедрість, дружелюбність, відповідальність, щирість та почуття власної гідності. Відповідно до цього роль морального виховання в системі освіти зростає.

Проблеми формування моральності особистості покладено в основу загальнодержавних освітніх програм: Державної національної програми «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національної доктрини розвитку освіти України, Концепції національного виховання та ін. У концепції «Нова українська школа» обґрунтовано моральне виховання як основу формування особистості сучасного українця, окреслено загальнолюдські моральні цінності. Автори концепції визначають одним з пріоритетних завдань школи «формування ціннісних ставлень і суджень, які стануть базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством» [33].

Згідно з Національною доктриною розвитку освіти України одним із пріоритетів сучасної школи є формування моральної життєтворчої мотивації, активної громадянської та професійної позиції.

Художня література відіграє визначальну роль у формуванні особистості молодших школярів. Читання творів різних жанрів дитячої літератури, які розкривають внутрішні переживання, думки та мрії людини, розширює життєвий досвід дітей та сприяє усвідомленню цінностей та норм поведінки, прийнятих у суспільстві. Аналіз змісту багатьох творів, що описують почуття та вчинки персонажів, викликає в молодших школярів глибоке співпереживання, що є особливим інструментом їхнього освоєння дійсності та дозволяє їм зрозуміти внутрішній світ інших людей.

Досліджувана проблема формування моральних якостей на уроках літературного читання знайшла відображення у працях О. Вержиковської, Н. Комарівської, І. Лапшини, О. Поліщука, О. Роговець та багато інших.

Сучасне позакласне читання – складова частина інтегрованого курсу «Українська мова. Читання». Головною метою уроків позакласного читання є розширення та узагальнення знань, набутих під час класних занять з читання; введення молодших школярів у різноманітний світ доступної для них

літератури; надання учням можливості набувати досвід спілкування з дорослими та своїми ровесниками на основі прочитаного; ознайомлення з різними формами цікавого та значущого дозвілля, пов'язаного з книгами; сприяння розвитку бажання й навичок самостійного навчання через читання [36, с. 58].

Позакласного читання сприяє формуванню читацької самостійності, яка включає: а) здатність орієнтуватися в світі літератури та обирати для читання високохудожні твори, враховуючи власні літературні вподобання та інтереси; б) уміння повноцінно сприймати твір та ефективно працювати з текстом, читати його правильно, швидко, виразно та свідомо; в) здатність осмислювати та відтворювати зміст прочитаних творів, висловлювати своє ставлення до прочитаного; здатність засвоїти найкраще та найцінніше із світу літератури, що формувалося протягом віків.

Школярі вчать читати й аналізувати твори різних жанрів: оповідання, казки, байки, вірші, прислів'я, приказки, загадки. Формування морального виховання вимагає глибокого опрацювання кожного жанру й підготовки до аналізу художнього тексту.

Доцільним для глибшого проникнення в текст є використання прийомів на створення ілюстрації, кінострічки, кіносценарію, усне малювання тощо. У підготовці до масових заходів з позакласного читання обов'язково беруть участь самі школярі: вони готуються до виступу, випускають стіннівки, готують вистави, зустрічають гостей, організують ігри, вікторини.

У процесі роботи над твором можна використовувати прийоми спостереження над текстом, переказ, складання планів тощо. Обов'язковим компонентом даних прийомів є бесіда. Необхідно розглядати сам твір, проводити спостереження над текстом, оскільки саме така робота забезпечує здійснення аналізу в єдності змісту й форми, дає можливість учням осмислити зображене.

Використання різних видів читання у процесі роботи над художнім твором спрямоване не лише на досягнення навчальних цілей та виховних

результатів. Наприклад, при використанні голосного читання діти не лише навчаються читати виразно, але й стараються передавати інтонацію характер та якості персонажів. За допомогою виразного використання голосу можна відтворювати особливості характеру героїв та виражати своє ставлення до подій у творі. У мовчазному читанні розуміння тексту виявляється більш глибоким, оскільки уява дитини творить образи, а суть тексту сприймається більш повно. Тільки при повному розумінні змісту учні можуть формулювати оцінки та аналізувати дії персонажів.

О. Савченко виокремлює такі засоби духовно-морального виховання на уроках літературного читання та уроках позакласного читання [42, с. 119]:

1) виховання позитивного ставлення до себе, а саме: приучування дітей до оцінної і самооцінної діяльності (морально-етичної); стимулювання до самовдосконалення (культивування прагнення бути кращим);

2) використання виховної сили слова вчителя і виховної сили мистецтва (художніх творів, картин, музики, витворів народного мистецтва);

3) колективне обговорення і розв'язування проблемних завдань і виховних ситуацій морального змісту;

4) застосування інсценізацій, рольових ігор, насичених моральним змістом;

5) конструювання вчителем ситуацій вибору учнями навчальних завдань з моральним підтекстом;

6) створення ситуацій, які стимулюють моральні вчинки дітей, або моделювання вчинків за допомогою вчителя та їх аналіз;

7) творчі роботи учнів духовно-морального змісту (уявні подорожі в країну «Етику», метод незакінчених речень і незакінчених творів, прогнозування наслідків вчинку, розвитку подій; складання «Етичного словничка», «Азбуки ввічливих», «Абетки моральності»);

8) створення в школі психологічно комфортного середовища.

Отже, уроки позакласного читання в початковій школі є важливим інструментом для формування моральної свідомості майбутнього покоління.

Розширення світогляду, виховання критичного мислення та сприяння комунікації створюють умови для розвитку дітей як гармонійних особистостей з вираженими моральними цінностями.

Список використаних джерел:

1. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL:
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
2. Комарівська Н. Можливості морально-етичного виховання молодших школярів засобами художньої літератури. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Вип. 34. Вінниця: ТОВ НІЛАН ЛТД, 2011. С. 342-346.
3. Комарівська Н.О., Колеснік К.А., Імбер В.І., Казьмірчук Н.С. Підготовка вчителя початкових класів до морального виховання молодших школярів. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ «Друк плюс». 2023. Вип. 69. С.87-95.
4. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник [для вчителів і методистів початкового навчання]. 2-ге вид., доповн., переробл. Київ: Богданова А. М., 2009. 226 с.
5. Підлужна Г. В. Позакласне читання молодших школярів: реалії та перспективи. Початкова школа. 2004. № 6. С. 56-59.